

Орехова Тетяна Вікторівна,
декан економічного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
вулиця 600-річчя, 21, Вінниця, 21027, Україна
e-mail: t.oriekhova@donnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-3650-5935

Рябчин Олексій Михайлович,
кандидат економічних наук, докторант
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна
e-mail: alex.rbchn@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4611-6274

СТРАТЕГІЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ ЄС

Tetyana Oriekhova,
Dean of Economics Faculty of Vasyl' Stus Donetsk National University,
Str. 600-rychchya, 21, Vinnytsia, 21027, Ukraine
e-mail: t.oriekhova@donnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-3650-5935

Oleksiy Ryabchyn,
PhD, Vasyl' Stus Donetsk National University
Str. 600-rychchya, 21, Vinnytsia, 21027, Ukraine
e-mail: alex.rbchn@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4611-6274

STRATEGY OF BALANCED TERRITORIAL DEVELOPMENT IN EU COUNTRIES

Анотація. Шлях до тісніших зв'язків між Україною та Європейським Союзом (ЄС) був відзначений важливими віхами та стратегічними домовленостями. Від першої декларації про наміри в 1990-х роках до знакової Угоди про асоціацію траєкторія відображає поглиблення зобов'язань сприяти політичній асоціації та економічній інтеграції. Отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі та початок переговорів щодо інтеграції України до ЄС підкреслюють появу економічних можливостей для країни, зокрема, коли ми формулюємо стратегію її післявоєнного відновлення. В той же час суттєві корективи у задачі, які сьогодні вирішує Україна на тлі її євроінтеграційних прагнень, вносять наслідки військової агресії Росії, які несуть не лише людські втрати, окупацію окремих територій, а й знищення місць, сіл та життєво важливої інфраструктури, від відновлення якої залежить можливість повернення людей до нормальні умови життя. Не менш критичною є ситуація з адаптацією у приймаючих громадах людей та підприємств, які переселяються з окупованих територій та територій у зону бойових дій. Відбуваються структурні зміни в галузевій спеціалізації територій у зв'язку з переміщенням бізнесу. Проблемам управління сталим розвитком територіальних громад присвячені праці таких вітчизняних науковців, як О.В. Безуглий, О.І. Васильєва, О.К. Гордєєв, Т.А. Кравченко, М.М. Патинська, Ю.М. Петрушенко, Б.О. Федірко та інших. На дослідженням проблем і практики забезпечення сталого розвитку працювали такі зарубіжні дослідники, як: А.А. Лейзеровіч, Р.В. Кейтс, Т.М. Перріс, Дж.М. Хулс.

Метою дослідження сузагальнення підходів до збалансованого територіального розвитку в країнах ЄС, що слугуватиме поширенню європейських пріоритетів і кращих практик на відновлення територій України на принципах Build Back Better та Build Back Greener.

Прийняття рішень при формуванні стратегій відновлення та розвитку територій України лише на основі даних про клімат минулого більше не є надійним стратегічним рішенням. Зі зміною клімату змінюються усереднені умови кліматичних періодів. Якщо політичні цілі та прийняття рішень ґрунтуються лише на історичних даних, вони можуть бути невдалими. Такий підхід неминуче збільшує майбутню вразливість громади до зміни клімату. Розгляд поточних і майбутніх наслідків кліматичної зміни необхідний, щоб допомогти уникнути недоречних і невдалих інвестицій, а також несприятливих для розвитку громади дій.

Планування адаптації має важливе значення для систематичного виявлення потенційно небезпечних наслідків зміни клімату, вивчення адекватних шляхів реагування, моніторингу та оцінки їх успіху. Добре спланована рання адаптація економить бюджет громади, зберігає здоров'я та життя людей. У довгостроковій перспективі вартість бездіяльності буде значно вищою, ніж вартість своєчасної адаптації.

Ключові слова: стратегія, сталий розвиток, Європейський Союз, збалансований територіальний розвиток, зміна клімату, відновлення територій України, європейська інтеграція

Abstract. The path to closer ties between Ukraine and the European Union (EU) was marked by important milestones and strategic agreements. From the first declaration of intent in the 1990s to the landmark Association Agreement, the trajectory reflects a deepening commitment to promote political association and economic integration. Ukraine's obtaining the status of a candidate for membership in the European Union and the start of negotiations on the integration of Ukraine into the EU emphasize the emergence of economic opportunities for the country, in particular, when we formulate a strategy for its post-war recovery. At the same time, significant corrections in the task that Ukraine is solving today against the background of its European integration aspirations bring the consequences of Russia's military aggression, which bring not only human losses, the occupation of certain territories, but also the destruction of places, villages and vital infrastructure, the restoration of which depends on the possibility of returning people to normal living conditions. No less critical is the situation with the adaptation in the host communities of people and enterprises that relocate from the occupied territories and territories to the war zone. There are structural changes in the sectoral specialization of territories in connection with the relocation of business.

The problems of management of sustainable development of territorial communities are devoted to the works of such domestic scientists as O.V. Bezugliy, O.I. Vasylieva, O.K. Gordeev, T.A. Kravchenko, M.M. Patynska, Yu.M. Petrushenko, B.O. Fedirko and others. Such foreign researchers as: A.A. Leizerovich, R.V. Kates, T.M. Parris, J.M. Huls.

The purpose of the study is to generalize approaches to balanced territorial development in the EU countries, which will serve to spread European priorities and best practices for restoring the territories of Ukraine based on the principles of Build Back Better and Build Back Greener.

Decision-making in the formation of recovery and development strategies for the territories of Ukraine based only on past climate data is no longer a reliable strategic decision. As the climate changes, the average conditions of the climatic periods change. If policy goals and decision-making are based only on historical data, they may fail. This approach inevitably increases the community's future vulnerability to climate change. Consideration of the current and future impacts of climate change is necessary to help avoid inappropriate and unsuccessful investments, as well as actions that are detrimental to community development.

Adaptation planning is essential for the systematic identification of potentially dangerous consequences of climate change, the study of adequate responses, monitoring and evaluation of their success. A well-planned early adaptation saves the community

budget, preserves people's health and lives. In the long run, the cost of inaction will be much higher than the cost of timely adaptation.

Key words: strategy, sustainable development, European Union, balanced territorial development, climate change, restoration of the territories of Ukraine, European integration

Постановка проблеми. Шлях до тісніших зв'язків між Україною та Європейським Союзом (ЄС) був відзначений важливими віхами та стратегічними домовленостями. Від першої декларації про наміри в 1990-х роках до знакової Угоди про асоціацію траєкторія відображає поглиблення зобов'язань сприяти політичній асоціації та економічній інтеграції. Отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі та початок переговорів щодо інтеграції України до ЄС підкреслюють появу економічних можливостей для країни, зокрема, коли ми формулюємо стратегію її післявоєнного відновлення.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам управління сталим розвитком територіальних громад присвячені праці таких вітчизняних науковців, як О.В. Безуглий, О.І. Васильєва, О.К. Гордєєв, Т.А. Кравченко, М.М. Патинська, Ю.М. Петрушенко, Б.О. Федірко та інших. Над дослідженням проблем і практики забезпечення сталого розвитку працювали зарубіжні дослідники А.А. Лейзеровіч, Р.В. Кейтс, Т.М. Перріс, Дж.М. Хулс.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано методи логічного, порівняльного, системного, структурного аналізу, що дозволило науково узгальнити підходи до збалансованого територіального розвитку в країнах ЄС, які слугуватиме поширенню європейських пріоритетів і кращих практик на відновлення територій України на принципах Build Back Better і Build Back Greener.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Про свій намір розвивати відносини з Європейським Союзом Україна заявила в Постанові про основні напрями зовнішньої політики України, прийнятій Верховною Радою України 2 липня 1993 р. Згодом відданість України європейській інтеграції була офіційно сформульована в Стратегії щодо інтеграції України до ЄС, ухваленій 11 червня 1998 р. разом із Програмою інтеграції України до ЄС, схваленою 14 вересня 2000 р. 5 березня 2007 р. розпочалися переговори між Україною та ЄС щодо нової Угоди. На Паризькому саміті 9 вересня 2008 року між Україною та ЄС було досягнуто політичного консенсусу щодо укладення Угоди про асоціацію (УА), спрямованої на сприяння політичній асоціації та економічній інтеграції. Відтак, на основі домовленостей, досягнутих під час Паризького саміту Україна-ЄС, у 2009 році було розроблено Порядок денний асоціації, а 30 березня 2012 року відбулося парафування майбутньої Угоди переговорними групами України та ЄС. Угоду про асоціацію було підписано 21 березня 2014 р., а економічну частину — 27 червня 2014 р. Одночасно, 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент ратифікували Угоду про асоціацію, ознаменувавши значну віху в переході до відносини Україна-ЄС від партнерства та співпраці до політичної асоціації та економічної інтеграції. Угода про асоціацію Україна-ЄС стала міжнародно-правовим документом, який на договірно-правовому рівні закріпив перехід від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції України та ЄС [1].

Вищезазначена Угода про асоціацію є найрозширенішим міжнародно-правовим документом в історії України та найповнішою угодою між Європейським Союзом і третьою країною як за обсягом, так і за тематичною широтою. Він встановлює принципово нові рамки відносин Україна-ЄС, що ґрунтуються на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції», слугуючи опорним орієнтиром для спрямування системних соціально-економічних реформ в Україні. В основі цієї угоди лежить створення розширеної та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка закладає правові основи для безперешкодного руху товарів, послуг, капіталу та певною мірою робочої сили між двома країнами. Крім того, це сприяє регуляторній конвергенції, спрямованій на поступове приведення української економіки до спільного ринку з ЄС.

Після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС повністю набула чинності 1 вересня 2017 року.

Після чотирьох днів повномасштабної російської агресії 28 лютого 2022 року Україна офіційно подала заявку на вступ до Європейського Союзу за особливою спрощеною процедурою, намагаючись ефективніше орієнтуватися в бюрократичних процесах. Парадоксально, але російська агресія змусила і ЄС, і Україну діяти швидко та рішуче. Згодом, 23 червня 2022 року, Європейський Союз прийняв знакове рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Це визначення знаменує значний зсув у напрямку політики розширення та визнає майбутній вступ України до ЄС. Отримання статусу кандидата дозволило Україні підготуватися до майбутніх переговорів про членство в ЄС, підтримати зусилля країни у післявоєнній відбудові та зберегти європейську інтеграцію в центрі її політичного ландшафту.

Було розроблено дорожню карту підготовки, перемовин та вступу України до ЄС. Усього Європейський Союз визначив 29 тисяч актів права, які мають бути імplementовані на момент підписання Угоди про вступ.

Європейська комісія сформувала позитивний звіт у межах підготовки Пакету розширення на 2023 рік. Таким чином, зусилля всіх органів державної влади, залучених до цього процесу, вплинули на отримання Україною рекомендації про відкриття переговорів та позитивної оцінки прогресу.

В той же час суттєві корективи у задачі, які сьогодні вирішує Україна на тлі її євроінтеграційних прагнень, вносять наслідки військової агресії Росії, які несуть не лише людські втрати, окупацію окремих територій, а й знищення місць, сіл та життєво важливої інфраструктури, від відновлення якої залежить можливість повернення людей до нормальні умови життя. Не менш критичною є ситуація з адаптацією у приймаючих громадах людей і підприємств, які переселяються з окупованих територій і територій у зону бойових дій. Відбуваються структурні зміни в галузевій спеціалізації територій у зв'язку з переміщенням бізнесу.

З одного боку, статус кандидата — це визнання перспективи вступу України до ЄС, що вимагає гармонізації політики та підходів до розвитку територій. З іншого — відновлення України має відбуватися на принципі Build Back Better і Build Back Greener шляхом фокусу на проектах зеленої економіки, імplementації відповідних євроінтеграційних законів, залученні інвесторів та розробці проекти поведження з відходами за кращими європейськими зразками, віднов-

лення біорізноманіття на постраждалих територіях, адаптації територій до зміни клімату, цифровізації управління сталим розвитку територій тощо.

Метою дослідження є узагальнення підходів до збалансованого територіального розвитку в країнах ЄС, що слугуватиме поширенню європейських пріоритетів та кращих практик на відновлення територій України на принципах Build Back Better і Build Back Greener.

Виклад основного матеріалу. Програмним документом для формування національних, регіональних і місцевих стратегій у країнах ЄС на сьогодні є «Territorial Agenda 2030: A future for all places» [2], який базується на висновках ESPON «Звіт про стан європейській територій» [3], ESPON «Європейська територіальна система відліку» [4] та Сьомій доповіді Європейської комісії про економічну, соціальну та територіальну згуртованість [5].

Він також бере до уваги звіти щодо просторового планування, територіальної згуртованості та територіального розвитку, політики згуртованості ЄС та інші документи щодо галузевої політики в ЄС від Європейської комісії, Європейського комітету регіонів та Групи Європейського інвестиційного банку.

Територіальний Порядок денний враховує останні рамки політики та програми, зокрема Порядок денний сталого розвитку ООН на період до 2030 року [6] та Цілі сталого розвитку [7], Паризьку угоду [8], Новий урбаністичний Порядок денний ООН [9].

Територіальний Порядок денний підкреслює важливість і дає орієнтири для стратегічного просторового планування на всіх рівнях управління територіями.

Територіальний Порядок денний до 2030 року визначає шість ключових пріоритетів і відповідних цілей.

1. Збалансована Європа: кращий збалансований територіальний розвиток, використовуючи різноманітності Європи:

- сприяння поліцентричній моделі розвитку, яка пропонує роль для всіх місць;

- розкриття унікального потенціалу територій із специфічним географічним розташуванням та адекватними адресними обмеженнями цих областей через інтегровані та кооперативні підходи.

2. Функціональні регіони: конвергентний місцевий та регіональний розвиток, менша нерівність між місцями:

- побудова діалогу з особами, які приймають рішення в містах будь-якого розміру, залучення людей з різних рівнів управління, зокрема місцевого та регіонального, а також різноманітних секторів політики та суспільних груп;

- зміцнення співпраці щодо довгострокових стратегій, орієнтованих на стійкі функціональні зв'язки між сусідніми районами.

3. Інтеграція поза кордони: легше жити та працювати через національні кордони:

- впровадження стабільного транскордонного, транснаціонального та між-регіонального співробітництва в макрорегіональних, національних, регіональних і місцевих стратегіях розвитку; активізація діалогу із політиками на всіх рівнях управління для координації національної галузевої політики між країнами та для зменшення існуючих перешкод для співробітництва;

- Зелена Європа, що захищає загальні засоби існування та формує суспільний перехід.

4. Здорове середовище: кращі екологічні засоби для існування, кліматично нейтральні та стійкі міста та регіони:

- підтримка розробки природних рішень, а також зелені та сині інфраструктурні мережі, які з'єднують екосистеми і природоохоронні території у просторовому плануванні, управлінні землею та інших видах політики, а також розробці нових інструментів кризового управління для підвищення безпеки місць та стійкості;

- зосередження на посиленні обізнаності та розширенні можливостей місцевих і регіональних громад задля захисту, реабілітації, використання та повторного використання середовища, ландшафтів, матеріальних і нематеріальних культурних цінностей та інших унікальних цінностей через інструменти Політики згуртованості в ЄС, Політики сільського розвитку, просторового планування чи будь-які інші інструменти посилення інтегрованого територіального або місцевого розвитку.

5. Циркулярна економіка: сильна та стійка місцева економіка в глобалізованому світі:

- підтримка переходу Європи до циркулярної економіки та розвитку симбіозних промислових процесів;

- розвиток місцевих і регіональних циркулярних економічних стратегій, що поєднують локальну та глобальну економіку;

- зміцнення інноваційного потенціалу у всіх регіонах, включаючи місцеві стратегії енергетичного переходу та заходів у сфері будівництва, транспорту та біоекономіки.

6. Стійкі зв'язки: стійкі цифрові та фізичні зв'язки місць:

- діалог щодо потреб в адекватному доступі до високошвидкісного фіксованого та мобільного зв'язку у комунікаційних мережах у всіх місцях, і потреб у цифровій інфраструктурі з низьким викидом вуглецю та низьким впливом на здоров'я людини;

- вдосконалення зв'язків між регіональним плануванням і розвитком транс'європейських мереж (TEN), особливо вздовж коридорів основної мережі. Зв'язок всіх місць з великими транспортними вузлами, що підтримує міжнародні торговельні зв'язки та можливості місцевого розвитку, мультимодальна співпраця.

Глибока стурбованість наслідками зміни клімату проходить червоною стрічкою через усі програмні документи розвитку територій у країнах ЄС. Причинами цього є прогнози Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC), згідно з якими потепління в Європі продовжуватиме зростати швидше, ніж глобальне, що означає збільшення розбіжностей у ризиках у Європі в 21 столітті [10].

Значні негативні наслідки прогнозуються для південних регіонів (наприклад, підвищені потреби в охолодженні та попит на воду, втрати в сільськогосподарському виробництві та дефіцит води). Короткострокові вигоди очікуються на півночі (наприклад, підвищення врожайності та зростання лісів) [10].

IPCC були визначені чотири ключові ризики для Європи, серед яких більшість, пов'язані із наслідками більш серйозного потепління у порівнянні із рівнем глобального потепління (GWL) на 2°C. При збільшенні температури на 3°C GWL у регіонах з навіть високою адаптацією залишаються серйозні ризики для

багатьох секторів у Європі. Основними ризиками є: смертність і захворюваність людей і порушення екосистем через тепловий стрес; втрати в сільськогосподарському виробництві внаслідок комбінованої спеки та посухи; дефіцит води в різних секторах; наслідки повеней на людей, економіку та інфраструктуру [10].

Кількість смертей і людей, яким загрожує тепловий стрес, збільшиться у два-три рази при потеплінні на 3°C порівняно з 1,5°C GWL [10].

Наслідки ризику стануть серйозними швидше за все в Південній і Центрально-Західній Європі. Потепління призведе до зменшення простору, придатного для течії наземних і морських екосистем, і незворотно змінять їх склад. Очікується, що пожежонебезпечні території розширяться по всій Європі, що загрожує біорізноманіттю та поглиначам вуглецю.

Європа буде стикатися з важкими рішеннями, балансуючи між цими компромісами.

Паризька угода заклала фундамент програмних документів з розвитку територій у країнах Європи у сфері адаптації до зміни клімату та є юридично обов'язковим міжнародним договором [8].

Вона була прийнята 196 сторонами на Конференції ООН зі зміни клімату (COP21) у Парижі, Франція, 12 грудня 2015 року та набула чинності 4 листопада 2016 року.

Її основна мета полягає в тому, щоб утримати «підвищення глобальної середньої температури значно нижче 2°C порівняно з доіндустріальним рівнем» і продовжувати зусилля «щоб обмежити підвищення температури до 1,5°C вище доіндустріального рівня».

Проте в останні роки світові лідери наголосили на необхідності обмежити глобальне потепління до 1,5°C до кінця цього століття.

Паризька угода є знаковою віхою в багатосторонньому процесі зміни клімату, оскільки вона стала першою зобов'язуючою угодою, яка об'єднує всі країни для боротьби зі зміною клімату та адаптації до її наслідків.

У своїх NDC (національних внесках) країни повідомляють про дії, які вони вживатимуть для скорочення викидів парникових газів, щоб досягти цілей Паризької угоди. Країни також повідомляють у своїх NDC про дії, які вони вживатимуть для підвищення стійкості до наслідків зміни клімату.

Щоб краще сформулювати зусилля для досягнення довгострокової мети, Паризька угода пропонує країнам сформулювати та подати довгострокові стратегії розвитку з низькими викидами парникових газів (LT-LEDS). LT-LEDS забезпечують довгостроковий горизонт для NDC.

Ще одним важливим програмним документом на шляху Європи до сталого розвитку стала Зелена угода (European Green Deal — EGD) [11]. Зелена угода поєднує Цілі зеленого та справедливого переходу, оскільки вони спрямовані на боротьбу з нерівномірно розподіленими ефектами від енергетичного переходу, скорочення викидів парникових газів і впливу зміни клімату та інші екологічні проблеми. Вона спрямована на зміну клімату та виклики навколишнього середовища щодо можливостей для всіх місць і забезпечення справедливого та інклюзивного переходу для усіх. Таким чином, Європейська зелена угода пропонує можливість сприяти синергії між Територіальним порядком денним і головними стратегіями та політикою ЄС, що в свою чергу має покращити різноманітний потенціал усіх місць і загальний територіальний баланс в Європі.

EGD є невід’ємною частиною стратегії Європейської Комісії щодо реалізації Порядку денного ООН на період до 2030 року та Цілей сталого розвитку, а також інших пріоритетів, оголошених у політичних вказівках Президента ЄК — Урсули фон дер Ляйен.

EGD та численні паралельні ініціативи, пов’язані з нею, призначені надихати та керувати фундаментальними змінами на шляху до зеленого та цифрового переходу (рис. 1). Угода прагне розширити можливості акторів на всіх рівнях і у всіх секторах, щоб допомогти зберегти екосистеми, здоров’я, продовольчу та водну безпеку, безпеку та розвиток людини.

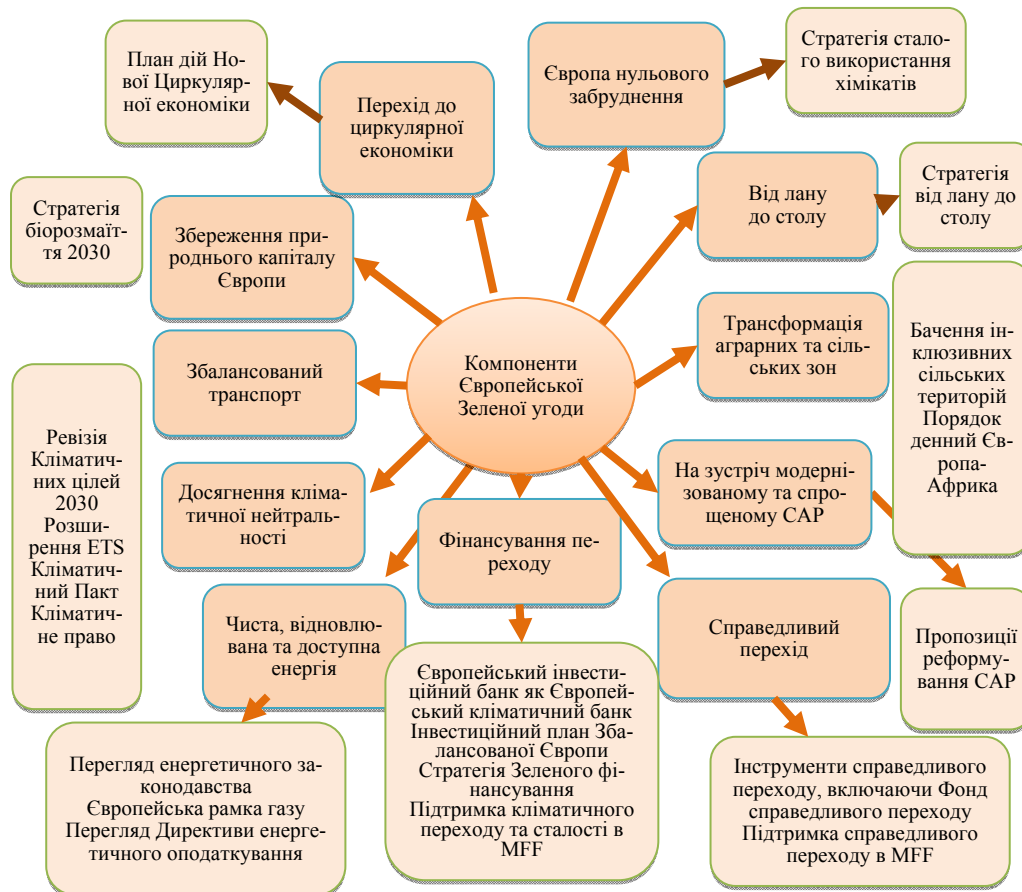

Рис. 1. Компоненти Європейської Зеленої угоди

Джерело: розроблено автором

Таким чином, EGD пропонує стабільний європейський контекст для місцевого та регіонального розвитку, процесу зеленого та цифрового переходу.

Циркулярна економіка або економіка замкненого циклу (англ. circular economy, closed-loop economy) — модель економічного розвитку, що є альтернативною лінійній економіці, і яка передбачає відновлення, повторне викорис-

тання, раціональне споживання ресурсів і дозволяє створити додаткову цінність, за допомогою нових послуг та інтелектуальних рішень. Циркулярна економіка спрямована, насамперед, на збереження енергії, економічно чисте виробництво та споживання.

У березні 2020 року Європейська комісія прийняла новий План дій щодо економіки замкнутого циклу (CEAP). Він є одним із основних будівельних блоків Європейської зеленої угоди, нового порядку денного Європи щодо сталого зростання [12].

Дискусія. Перехід ЄС до циркулярної економіки зменшить тиск на природні ресурси та створить стійке зростання та робочі місця. Це також є передумовою для досягнення цілі ЄС щодо кліматичної нейтральності до 2050 року та зупинки втрати біорізноманіття.

Європейський Союз вже зробив необхідні кроки для забезпечення достатнього доступу до фінансових коштів, які мають цільовим призначенням впровадження EGD. Інвестиційний план EGD передбачає потоки фінансування на загальну суму 1 трлн євро. У рамках цього плану Механізм справедливого переходу мобілізує щонайменше 100 мільйонів євро інвестицій у регіони, які найбільше постраждали від зеленого та цифрового переходу. Використання банківських гарантій для залучення інших державних і приватних інвестицій є важливим компонентом інвестиційного плану EGD.

Виклики, на вирішення яких спрямовані програмні документи зі сталого розвитку територій країн ЄС, є актуальними і для України. Загальна ж характеристика оцінки наслідків кліматичної зміни в Україні є такою:

- підвищення температури та прогнозоване зниження опадів влітку протягом XXI століття можуть призвести до зростання посушливості та теплового стресу, що негативно вплине на сільське господарство й забезпечення продовольством;

- підвищення температури та прогнозоване збільшення опадів узимку можуть збільшити продуктивність сільськогосподарських культур, але лише за нижчих рівнів потепління, пов'язаних зі сценаріями нижчої концентрації парникових газів;

- збільшення дефіциту води на півдні та сході України може збільшити тиск на існуючі джерела водопостачання, що призведе до збільшення кількості населення з доступом лише до забруднених запасів води;

- зменшення снігового покриву в майбутньому ймовірно змінить терміни й об'єми стоку в гірських районах, що може зменшити ризик водопілля деяких річок;

- інтенсивніші та частіші випадки екстремальної спеки разом із зниженням якості повітря збільшать ризик смертності та втрати працездатності населення від теплового стресу;

- морські екосистеми та біорізноманіття морів перебувають під негативним впливом: за останні 20 років температура води зросла більше ніж на 1°C, і за сценарієм високої концентрації парникових газів імовірним є потепління до 5°C до кінця XXI століття, що становить ще більшу загрозу морським екосистемам;

- вирубка лісів і підвищення температури призводять до збільшення пожежо-небезпечності, причому пожежі стають частішими та інтенсивнішими;

- прогнозоване підвищення температури, нестача води й екстремальні погодні явища збільшать попит на енергію та поставлять під загрозу її постачання через навантаження на інфраструктуру;

збільшення інтенсивності злив очікувано збільшить ризики дощових паводків, що завдаватимуть шкоди інфраструктурі та майну;

очікується, що більшість негативних наслідків зміни клімату, прогнозованих на XXI століття, будуть гіршими за сценаріями вищої концентрації парникових газів.

Особливо відчутними наслідки кліматичної зміни стануть для мешканців великих міських громад. Посилення проявів зміни клімату та аналіз їх негативних наслідків у містах свідчать, що зміна клімату спричиняє виникнення тут унікальних проблем, що не є властивими для інших типів людських поселень. Кліматична зміна може спричинити прямі ризики, такі як, наприклад, аномальна спека чи підтоплення та непрямі — порушення нормального функціонування окремих систем міста та складнощі у наданні базових послуг населенню у водопостачанні, енергозабезпеченні, міському транспорті, охороні здоров'я тощо.

Висновки і перспективи подальших наукових досліджень. Прийняття рішень лише на основі даних про клімат минулого більше не є надійним стратегічним рішенням. Зі зміною клімату змінюються усереднені умови кліматичних періодів. Якщо політичні цілі та прийняття рішень ґрунтуються лише на історичних даних, вони можуть бути невдалими. Такий підхід неминуче збільшує майбутню вразливість громади до зміни клімату.

Розгляд поточних і майбутніх наслідків кліматичної зміни необхідний, щоб допомогти уникнути недоречних і невдалих інвестицій, а також несприятливих для розвитку громади дій.

Навіть, якщо викиди парникових газів стабілізуються на поточному рівні, кліматична система Планети продовжуватиме змінюватися як наслідок попередніх дій. Таким чином, щоб впоратися зі зміною клімату, необхідно впроваджувати ранні та проактивні дії реактивної адаптації на надзвичайні ситуації у кожному регіоні, у кожній громаді.

Планування адаптації має важливе значення для систематичного виявлення потенційно небезпечних наслідків зміни клімату, вивчення адекватних шляхів реагування, моніторингу та оцінки їх успіху. Добре спланована рання адаптація економить бюджет громади, зберігає здоров'я та життя людей. У довгостроковій перспективі вартість бездіяльності буде значно вищою, ніж вартість своєчасної адаптації.

Література

1. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. European Commission (2020) Territorial Agenda 2030 — A future for all places.
3. ESPON (2019) State of the European Territory. Synthesis Report. ESPON contribution to the debate on Cohesion Policy post 2020
4. ESPON (2020) A Territorial Reference Framework for Europe. Synthesis Report.
5. European Commission (2017) My Region, My Europe, Our Future: Seventh report on economic, social and territorial cohesion
6. United Nations (2015) TRANSFORMING OUR WORLD: THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

7. United Nations (2015) 17 Goals for People, for Planet. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>
8. ADOPTION OF THE PARIS AGREEMENT (2015) FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1 UNFCCC secretariat.
9. The New Urban Agenda of the UN. URL: <https://unhabitat.org/about-us/new-urban-agenda>
10. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability (IPCC, 2021), Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.
11. European Commission (2019), The European Green Deal, COM(2019)
12. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe. Brussels, 11.3.2020 COM(2020) 98 final

Reference

1. ASSOCIATION AGREEMENT between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: https://publications.europa.eu/resource/ellar/4589a50c-e6e3-11e3-8cd4-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_1
2. European Commission (2020) Territorial Agenda 2030 — A future for all places.
3. ESPON (2019) State of the European Territory. Synthesis Report. ESPON contribution to the debate on Cohesion Policy post 2020
4. ESPON (2020) A Territorial Reference Framework for Europe. Synthesis Report.
5. European Commission (2017) My Region, My Europe, Our Future: Seventh report on economic, social and territorial cohesion
6. United Nations (2015) TRANSFORMING OUR WORLD: THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
7. United Nations (2015) 17 Goals for People, for Planet. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>
8. ADOPTION OF THE PARIS AGREEMENT (2015) FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1 UNFCCC secretariat.
9. The New Urban Agenda of the UN. URL: <https://unhabitat.org/about-us/new-urban-agenda>
10. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability (IPCC, 2021), Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.
11. European Commission (2019), The European Green Deal, COM(2019)
12. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe. Brussels, 11.3.2020 COM(2020) 98 final